

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛІКАРСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Заварза Т. В.

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

Відповідно до ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків. При використанні інформації, що становить лікарську таємницю, в навчальному процесі, науково-дослідній роботі, в тому числі у випадках її публікації у спеціальній літературі, повинна бути забезпечена анонімність пацієнта. Одним із обов'язків медичних працівників є збереження лікарської таємниці, яку становлять відомості про пацієнта, одержані шляхом використання службового становища. Дане питання — це один із проблемних аспектів стосунків між лікарем і пацієнтом, що не знайшов широкого відображення у сучасній науковій літературі, адже вважається, що закріплена у Кримінальному кодексі України відповідальності за незаконне розголошення лікарської таємниці та відбиття проблеми її розголошення у різноманітних процесуальних актах остаточно регламентує рамки взаємовідносин пацієнта і лікаря. Між тим при реалізації зазначених положень виникає ряд проблем, що при сумлінному виконанні лікарем свого обов'язку спричиняють шкоду третім особам.

Ще в давнину лікарі усвідомлювали необхідність зберігати таємниці своїх пацієнтів. У «Клятві Гіппократа» говориться: «Я присягаюся Апполоном-лікарем, Ескулапом, Гігією і Панацеєю... що б я не бачив, що б я не чув при спілкуванні з людьми при виконанні своїх обов'язків або навіть поза ними, я буду мовчати про те, чого не слід розголошувати і вважаю мовчання своїм обов'язком». Лікарська таємниця визнана на законодавчому рівні поряд із адвокатською або нотаріальною і є умовою зрозумілою та природною при візиті лікаря. Заборона розголошення лікарської таємниці прописана не лише у Основах законодавства України про охорону здоров'я, а й у Кримінально-процесуальному кодексі, де у п. 1 ч. 1 ст. 69 зазначено: не можуть бути допитані як свідки лікарі — з приводу того, що їм довірено або стало відомо при здійсненні професійної діяльності, якщо вони не звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості; а у п. 2 ч. 1 ст. 51 Цивільного процесуального кодексу говориться: не підлягають допиту як свідки особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з їхнім службовим чи професійним становищем, — про такі відомості. Тож виникає ситуація, за якої лікар не може втрутитися у судовий процес із даними про захворювання особи,

які мають значення для вироку. Дилема криється також у ситуації, коли лікар за родом своєї діяльності має дані про психічну хворобу викликаного свідка, з причини якої той не може давати адекватні свідчення (це може бути тимчасовий психічний розлад) і не може повідомити про це.

Поширення практики сімейних лікарів і всебічна підтримка її державою дозволяє змодельовати ситуацію, за якої сімейний лікар дізнається про те, що його хворий на сифіліс чи тяжку генетичну хворобу пацієнт зібрався укласти шлюб, як має вчинити він в цьому випадку — залишитися байдужим спостерігачем? Однак лікарська професія по суті своїй не визнає байдужості. А між тим окремою статтею діючого Кримінального кодексу є ст. 145 «Незаконне розголошення лікарської таємниці», що передбачає відповідальність за умисне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки. Розміщення даного діяння серед кримінально караних є безумовним свідченням приділення законодавцем особливої уваги правовідносинам у цій сфері. Лікарською таємницею визнаються відомості про стан здоров'я пацієнта, перебіг його хвороби, засоби лікування, інтимні та сімейні сторони життя, що стали відомі лікарю у зв'язку з виконанням своєї роботи. Потрібно зазначити, що в українського лікаря шансів потрапити за ґрати за вказаний злочин набагато більше, ніж у його колег в інших державах, оскільки порушення лікарської таємниці може відбуватися лише в окремих випадках, які передбачені законодавством, а таких підстав, як небезпека для здоров'я оточуючих для розголошення лікарської таємниці окремому колу осіб не існує. Органи правосуддя, правоохоронні органи, в окремих випадках родичі, а також роботодавці при проведенні медичних оглядів можуть дізнатися про захворювання пацієнта.

Заслуговує на увагу вирішення цього питання російськими колегами, що у листопаді 1994 р. затвердили «Етичний кодекс російського лікаря», де визначили підстави, за яких розголошення лікарської таємниці не є злочином, це:

- розголошення лікарської таємниці з метою професійних консультацій;
- з метою проведення наукових досліджень, оцінок ефективності лікувально-оздоровчих програм, експертизи якості медичного допомоги і учбового процесу;
- коли у лікаря немає іншої можливості попередити спричинення значної шкоди самому пацієнту або оточуючим;
- за рішенням суду.

В подальшому даний кодекс вдосконалювався і зараз російський законодавець розрізняє поняття медичної та лікарської таємниць. Однак в Україні, окрім закріплення лікарської таємниці у ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я та Кримінальному кодексі, не спостерігається тенденції до більш детального регулювання даної пролеми. Тому українські лікарі зіткаються з позовами до суду за

поінформування родичів пацієнта та за розголошення лікарської таємниці оточуючим хворого. Віднесення розголошення лікарської таємниці до кримінально каранних діянь свідчить про нагальну потребу детально врегулювати всі аспекти цього питання.

Українське законодавство змушує лікарів відмовляти собі у проявах людяності, які можуть бути засуджені як у цивільному, так і в кримінальному порядку. Український лікар не може:

— попередити людину, що може постраждати від безпосереднього спілкування з хворим, без його згоди;

— розкрити лікарську таємницю з метою професійних консультацій.

Проте дедалі більше проблем виникає не стільки у зв'язку з ненаданням лікарям певних можливостей у цій сфері, а з причин нехтування медиками своїми посадових обов'язків. Не лише недоліки законодавства є причиною неналежного виконання лікарями свого етичного обов'язку. Низька професійна культура лікарів — це одна з передумов недодержання лікарської таємниці. Відомо, що українські лікарі не набто переймаються умовами зберігання медичних карток пацієнтів, при бажанні будь-хто може ознайомитися з медичними справами, що складаються на стіл медсестри. З метою навчання студентам медичних закладів дозволяють (і навіть заохочують!) вивчати медичні картки пацієнтів, що перебувають на лікуванні. Лікарська таємниця зостається однією із проблем, вирішення якої може почекати, оскільки існують проблеми значно важливіші, а між тим скарги на неетичність лікарської поведінки нерідшають. Питання, яке для лікаря є не дуже важливим подекуди перетворюється на одне з ключових для пацієнтів, що страждають дерматологічними, венеричними, статевими захворюваннями. Інформація ж про стан пацієнта продовжує залишатися для лікаря тією, що може бути представлена кожному, хто назветься родичем пацієнта, при цьому не потрібно підтверджувати родинні зв'язки та пред'являти документи.

Однією з важливих проблем збереження лікарської таємниці є, на нашу думку, збереження інформації про пацієнта після проведення медичних оглядів. Законодавець вказує на обов'язок лікаря після проведення медичного огляду у деяких категорій професій усі результати обстеження, що проводяться лікарями-спеціалістами (у тому числі лабораторних, клінічних та інших досліджень), обов'язково занести до особистої медичної книжки. На підставі результатів обстеження кожен зробити висновок щодо можливості допущення працівника до роботи. Нерідкими є випадки, коли ще до встановлення остаточного діагнозу роботодавець попереджається про те, що у його робітника можливо наявні протипоказання до певного виду діяльності. Взагалі усі закони та постанови, що регулюють питання проведення медичних оглядів не мають жодних вказівок на обов'язок лікаря зберігати лікарську таємницю, а між тим медичні книжки знаходяться у роботодавця, який не заборонено розголошувати відомості, що одержані з неї. Взагалі лікарська таємниця ніби відступає перед обов'язковими медичними

оглядами. Кожна шкільна медсестра вважає за необхідне повідомити клас про хворобу, якою занедужав їх товариш, не замислюючись над подальшою долею цієї дитини в колективі. Ось тут і виявляється головна проблема збереження лікарської таємниці: з одного боку це не закріплена законом можливість лікаря попередити осіб, що можуть захворіти в результаті спілкування з хворим про ризик і з іншого боку обов'язок піклуватися про інтереси свого пацієнта. Проте потрібно замислитись: а чи була у медсестри необхідність повідомляти учням про те, хто саме з їх товарищів захворів, якщо можна обмежитись оглядом кола ризику? — ні не було. Отже, для попередження близького оточення хворого мають бути об'єктивні причини: небажання самого хворого убезпечити родичів та знайомих; неможливість пацієнта зробити це у зв'язку з ненаданням йому повної медичної інформації.

Врегульовуючи питання лікарської таємниці законодавець не залишає лікарю можливості чинити згідно з нормами людської моралі, що як відомо є одними із опосередкованих джерел права. Лікар не може діяти у рамках людяності, що не заважає йому порушувати норми зберігання медичних книжок та надавати інформацію про стан пацієнта усім, хто назветься родичем. Законом не закріплено обов'язок лікаря перевіряти достовірність рідства. Відмічають, що українські лікарі працюють в екстремальних умовах, однак подекуди ці умови погіршуються законодавчо. Прояви моралі, принаймні щодо лікарської таємниці, нашим медикам заборонені. А між тим тихе обурення пацієнтів на неетичну поведінку медичного персоналу зростає. І кожен, хто намагається віднайти вірні слова аби переконати оточуючих, що поставлений лікарем діагноз не заважатиме їм спілкуватися, розуміючи, хто відкрив його таємницю, звертається до правосуддя, яке дає досить нечітку відповідь на запитання: а чи є в Україні лікарська таємниця?

Література

1. Данилевский В. Я. Врач и его призвание, — Х, 1921.
2. Законодавство України про охорону здоров'я. — К.: КНТ, 2004.
3. Плаксін В., Охорона лікарської таємниці її вирішення на практиці // Право України, 1996, № 1.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка) м. Київ 30 жовтня 1997 року.